

„Wychowanie w Rodzinie” t. XVIII (2/2018)

nadesłany: 05.10.2018 r. – przyjęty: 13.12.2018 r.

Małgorzata DUBIS*

Zmiany pokoleniowe w realizacji funkcji rodzinnych na podstawie badań studentów i ich rodziców

Generational changes in the realisation of family functions based
on research of students and their parents

Streszczenie

Cel: Artykuł dotyczy poznania kierunku przemian współczesnej rodziny i warunków jej funkcjonowania. Przeobrażenia funkcji rodziny dokonują się pod wpływem przemian ustrojowych, politycznych, ekonomicznych, społecznych i ustawodawczych. Przemiany te sprawiają, że wiele zadań, jakie wcześniej pełniła rodzina, jest realizowanych poza nią.

Metody: Za wiodącą metodą gromadzenia materiałów i organizującą badania przyjęto sondaż diagnostyczny. W celu poznania założonej problematyki jako podstawowe narzędzie zastosowano autorski kwestionariusz ankiety dla studenta posiadającego własną rodzinę oraz kwestionariusz dla rodziców studenta.

Wyniki: Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na znaczącą zmianę dotyczącą rangi funkcji prokreacyjnej. Studenci zdecydowanie częściej (32,8%) niż ich rodzice (7,8%) nadają tej funkcji wysoką rangę. Istotne zmiany zaszły również w zakresie funkcji opiekuńczej. Analiza wyników badań pozwala zauważyć, że badani studenci częściej niż ich rodzice nadawali tej funkcji wysoką wagę (odpowiednio (75% i 56,3%). Funkcja kulturalno-towarzyska jest ważna dla badanych studentów, bowiem ponad połowa z nich (53,1%) nadała jej wysoką wagę. W rodzinach pochodzenia studentów funkcja ta dla 65,6% rodziców miała niską rangę. We współczesnych rodzinach funkcja

* e-mail: maldu@wp.pl

Wydział Administracji i Nauk Społecznych, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji, ul. Projektowa 4, 20-209 Lublin, Polska. ORCID: 0000-0001-7590-8425.

ekonomiczna nabiera coraz większego znaczenia. Przeprowadzone wyniki badań wskazują, że rodzice badanych studentów zdecydowanie rzadziej niż ich dzieci wskazywali rangę tej funkcji jako najwyższą (32,8%). Z kolei 64,1% badanych studentów nadało tej funkcji znaczącą rangę, wskazując ją jako drugą po funkcji opiekuńczej w ważności wszystkich funkcji rodziny.

Wnioski: Przeprowadzona analiza pokazała, że prawie wszystkie funkcje tradycyjnie przypisywane rodzinie są przez to środowisko realizowane, jednakże dostrzegalne są liczne przemiany w zakresie ich pełnienia uwarunkowane różnymi czynnikami. Przeobrażenia funkcji rodziny dokonują się pod wpływem przemian ustrojowych, politycznych, ekonomicznych, społecznych i ustawodawczych. Przemiany te sprawiają, że wiele zadań, jakie wcześniej pełniła rodzina, jest realizowanych poza nią.

Słowa kluczowe: rodzina własna, rodzina pochodzenia, funkcje rodziny, przemiany rodziny.

Abstract

Aim: The article is regarding learning about the direction of changes in the contemporary family and the conditions of its functioning. Transformations of the family functions are made under the influence of political, economic, social and legislative changes. These changes make many of the tasks previously performed by the family to be now carried out outside of it.

Methods: A diagnostic survey was adopted as the leading method of collecting materials and organizing research. In order to get to know the assumed problem, the original questionnaire for a student with a family and a questionnaire for the student's parents were used as the basic tools.

Results: The results of the conducted research indicate a significant change regarding the procreative function. Students definitely more often 32.8% than their parents (7.8%) give this function a high rank. Significant changes have also taken place in the scope of caring functions. The analysis of research results shows that the examined students more often than their parents gave this function a high weight (75% and 56.3%, respectively). The cultural-social function is important for the surveyed students, for more than half of them (53.1%). In contrast, in families of the origin of students, this function for 65.6% of parents was of low rank. In modern families, the economic function is becoming increasingly important. The research results show that the parents of the surveyed students indicated much less frequently than their children function as the highest (32.8%), while 64.1% of the surveyed students gave this function a significant rank indicating it as the second after the caring function in the validity of all family functions.

Conclusions: The analysis showed that almost all functions traditionally attributed to the family are by this environment realized, however, many changes in the scope of their conditioning are discernible various factors. Transformations of the family functions are made under the influence of political, economic, social and legislative changes. These changes make many of the tasks previously performed by the family to be now carried out outside of it.

Keywords: own family, family of origin, family functions, family changes.

Wstęp

Obecna rodzina znajduje się pod naporem wielu czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które nadają jej coraz to inne cechy. Poprzez interakcje z tym światem staje się ona rodziną współczesną.

Minione lata spowodowały znaczące zmiany w strukturze i funkcjonowaniu rodziny. Wszelkie zmiany, nawet te najdrobniejsze, w pierwszej kolejności i najdotkliwiej dotyczą rodziny jako dynamicznego układu panujących w niej stosunków i relacji. Bowiem rodzina jest odbiciem społeczeństwa, w którym funkcjonuje. Zachodzące przeobrażenia w określony sposób wpływają na rodziny – stwarzając zarówno szansę na pomyślność, jak i trudności adaptacyjne oraz zagrożenia cywilizacyjne. Albowiem kondycja społeczeństwa i kondycja rodziny są silnie skorelowane: od tego, jak funkcjonują rodziny, uzależniony jest dobrostan społeczeństwa. Zachodzi tu jednak również relacja odwrotna, polegająca na tym, że w rodzinie – niczym w soczewce – skupiają się najważniejsze problemy społeczne.

Niemalą rolę odegrały także przeobrażenia obyczajów, nowe wzory społeczeństwa konsumpcyjnego oraz emancypacja kobiet i ich obecność na rynku pracy. Spowodowało to zmianę tradycyjnego układu ról i pozycji wewnątrzrodzinnych w kierunku równouprawnienia i relacji partnerskich. Liczne badania wskazują na podatność rodziny na przemiany dokonujące się w świecie społeczno-kulturowym, które wpływają na jej kształt i funkcjonowanie¹.

Rodzina w dobie przemian

Rodzina podlega intensywnym przemianom na skutek zarówno czynników zewnętrznych: społeczno-politycznych, jak i wewnętrznych. Pierwsze obejmują zmiany struktury społecznej i zmiany funkcji społecznych dotyczące: form zatrudnienia, struktury wieku ludności, rozdziału miejsca pracy od miejsca zamieszkania, wzrostu zatrudnienia kobiet oraz zaniku rodzin wielopokoleniowych i międzypokoleniowych więzi. Zmiany wewnętrzne dotyczą zmian w funkcjach rodziny i realizacji jej potrzeb, w szczególności: emancypacji kobiet, relacji między małżonkami oraz relacji między rodzicami i dziećmi.

¹ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003; S. Kawula, *Kształt rodziny współczesnej – szkice familiologiczne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005; A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005; M. Dubis, *Wybrane zagrożenia w wychowywaniu dzieci we współczesnym systemie rodzinnym*, [w:] Z. Gaś (red.), *Rodzina a profilaktyka zaburzeń w zachowaniu*, Innovatio Press, Lublin 2016; Taż, *Dysfunkcje i patologie w rodzinie*, [w:] D. Becker-Pestka, M. Dubis, S. Różyńska (red.), *Rodzina dysfunkcyjna i patologiczna w przestrzeni życiowej młodych dorastających*, Exante, Wrocław 2018.

Należy podkreślić, że przemiany, jakie dokonują się we współczesnej rodzinie mogą mieć wymiar pozytywny, jak i negatywny. Z jednej strony, wpływają na polepszenie warunków życia rodziny (postęp techniczny, osiągnięcia medyczne), a z drugiej – są przyczyną dezintegracji i dezorganizacji życia rodzinnego. Pod wpływem (bezpośrednim lub pośrednim) zachodzących procesów związanych z przemianami we współczesnym świecie pojawiło się wiele nowych zjawisk związanych z życiem rodziny. Należy do nich zaliczyć:

- przyśpieszoną relatywizację wartości,
- utrwalenie się obszarów wartości niższych, powodujących zubożenie życia wewnętrznego człowieka,
- uleganie wpływom kultury masowej,
- uleganie – najczęściej pod wpływem reklamy, mody czy obyczajów – różnym pokusom ofensywnego konsumeryzmu, atrakcyjności i magii produktów tzw. ugadżetowanie każdej sfery życia²,

ale również:

- nasilanie się komercjalizacji i pragmatyzacji niemal w każdej dziedzinie życia i stosunków międzyludzkich,
- rozpowszechnianie się tzw. alternatywnych, związków i form „bycia razem”, w którym na pierwszym planie są: praktyczna racjonalność i wyrachowanie,
- upadek wiary w nieomylność autorytetów, pogłębiającej się nieufności do uniwersalnych wartości życia,
- erozja naturalnego poczucia lojalności i tożsamości na różnych poziomach współbycia zbiorowego ludzi,
- pojawienie się egocentryzmu, dominacji i niezdrowej rywalizacji, degradacja uczuciowości³.

Z kolei Zbigniew Tyszka zwraca uwagę na to, że we współczesnych rodzinach można zaobserwować następujące specyficzne procesy i zjawiska:

- znaczny wzrost zatrudnienia kobiet spowodowany nie tylko pobudkami ekonomicznymi, ale dążeniem do samorealizacji i prowadzenia ciekawszego życia,
- egalitaryzację w małżeństwie i rodzinie,
- relatywne obniżenie wartości dzieci dla rodziców,
- dyferencjację norm i wartości u poszczególnych członków rodziny,
- wypieranie przez cywilizację współczesną wartości tradycyjnych – w tym także tradycyjnych wartości rodzinnych,
- indywidualizację form aktywności w rodzinie i zainteresowań,
- autonomizację członków rodziny,
- rozluźnienie spójności i dezintegracja znacznej części rodzin,

² W.J. Burszta, J. Kuligowski, *Sequel. Dalsze przygody kultury w globalnym świecie*, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2005.

³ K. Szmyd, *Wybrane problemy współczesnej rodziny – badania i zagadnienia do dyskusji*, [w:] K. Duraj-Nowakowa, U. Gruca-Miąsik (red.), *Rodzina, diagnoza, profilaktyka i wsparcie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 84–85.

- wzrost liczby konfliktów małżeńskich i w efekcie gwałtowny wzrost liczby rozwodów prowadzący do ich masowości,
- zmniejszanie się ilości zawieranych małżeństw na rzecz pozostawania w konkubinacie lub w stanie wolnym,
- patologizację społeczną i psychospołeczną części jednostek, mającą istotne reperkusje w życiu rodzinnym⁴.

Przemiany rodziny polskiej, wynikające ze zmian w makrostrukturze społecznej, zdaniem Wojciecha Jachera, dotyczą głównie zmian z zakresu więzi rodzinnej i polegają na:

- rosnącym znaczeniu rodziny w zatowizowanym społeczeństwie,
- zmniejszaniu się solidarności rodziny wielopokoleniowej,
- wzroście izolacji między starszym pokoleniem a dziećmi,
- spadku liczby funkcji pełnionych przez rodzinę i grupy oparte na pokrewieństwie⁵.

W nowych warunkach społeczno-ekonomicznych rodzina tradycyjna, patriarchalna, wielopokoleniowa ewoluuje od patriarchalnego modelu rodziny w kierunku rodziny egalitarnej oraz małżeństw kierujących się zasadą partnerstwa. Jako uboczny skutek demokratyzacji i absolutyzacji wolności wyboru, można zaobserwować wzrost liczby nieformalnych związków, a także pojawienie się relacji nie opartych na związku mężczyzny i kobiety, które ujawniają daleko idącą złożoność preferencji. Współczesna rodzina straciła większość cech rodziny tradycyjnej. Uległa ona częściowo procesowi laicyzacji i liberalizacji. Świadczy o tym stale rosnąca liczba rozwodów, urodzeń dzieci pozamałżeńskich, wzrost związków kohabitacyjnych, dążenie do nadawania związkom homoseksualnym statusu małżeństwa, przyznania im praw do adopcji dzieci, czyli akceptacji jako rodziny⁶. Dostrzega się więc zmiany w modelach rodziny, społecznych funkcjach kobiety i mężczyzny, emancypację społeczną i zawodową kobiet, odkładanie decyzji o posiadaniu dzieci z powodu kariery zawodowej lub chęci samorealizacji. W efekcie pojawienia się i oddziaływania wymienionych powyżej zjawisk zaistniał dominujący w społeczeństwie cywilizacji industrialnej typ rodziny zatowizowanej, przeciwstawny tradycyjnemu modelowi⁷. Jak podkreśla Maria Ziemska, ówczesna rodzina to rodzina z planowaną dzietnością, z oddzielnym mieszkaniem i gospodarstwem domowym⁸.

⁴ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym...*, dz. cyt., s. 17–18.

⁵ W. Jacher, *Przemiany więzi społecznej w rodzinie polskiej*, [w:] H. Cudak (red.), *Rodzina polska u progu XXI wieku*, Wydawnictwo MSH-P, Łowicz 1997, s. 30.

⁶ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym...*, dz. cyt.; J. Izdebska, *Wspólnota domu rodzinnego – istota, znaczenie, współczesne zagrożenia*, [w:] J. Rutkowiak, D. Kubianowski, M. Nowak (red.), *Edukacja. Moralność. Strefa publiczna*, Oficyna Wydawnicza VERBA, Lublin 2007.

⁷ A. Kwak, *Rodzina i jej przemiany*, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1994; A. Kwak, *Rodzina w dobie...*, dz. cyt.

⁸ M. Ziemska, *Rodzina współczesna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 196.

Zdaniem większości Polaków, aby mówić o rodzinie, nie trzeba już sformalizowanego związku, wystarczy wspólnie wychowywać dzieci. Analizy postaw wobec małżeństwa i rodziny wskazują na znaczącą zmianę w sposobie myślenia o małżeństwie i rodzinie. Popularność zyskują alternatywne formy życia małżeńskiego. Polacy coraz częściej definiują rodzinę jako parę żyjącą w konkubinacie i wychowującą swoje dziecko/dzieci (78%) czy też niemającą potomstwa (33%). Znacząco wzrosła także liczba respondentów uznających za rodzinę parę gejów lub lesbijek, wspólnie wychowujących dziecko lub dzieci (23%) oraz tych, którzy rodziną nazywają nieformalny związek osób tej samej płci niewychowujących dzieci (14%)⁹.

Znaczącą rolę odgrywają także przeobrażenia obyczajów oraz zmiana tradycyjnego układu ról i pozycji społecznych w rodzinie, w kierunku równouprawnienia i pozycji społecznych w rodzinie. Coraz częściej pojawiają się małżeństwa oparte o model partnerski, w którym zarówno mąż, jak i żona pracują zawodowo i dzielą się obowiązkami związanymi z wychowaniem dzieci i funkcjonowaniem domu¹⁰. Nowy układ ról i władzy w rodzinie kształtuje się pod wpływem rozpowszechniania pracy kobiet. W 2015 roku współczynnik aktywności zawodowej kobiet osiągnął poziom 48,6% (dla mężczyzn – 65%). Najczęściej aktywność zawodowa kobiet plasuje się w przedziale wieku 25–50 lat¹¹.

Charakterystyczną cechą współczesnych czasów jest indywidualizm jednostki. Kultura indywidualizmu gloryfikuje wybieranie jako niezbywalny element wolności. „W wolności rozumianej jako wybieranie realizuje się bowiem poczucie podmiotowości jednostek”¹². Koncentracja jednostki na sobie, dokonywanie nieskrepowanych wyborów, kosztem wspólnoty rodzinnej znacząco wpływa na modele i funkcjonowanie współczesnej rodziny. Jest to jedna z przyczyn osłabienia więzi rodzinnych, deprecjacji wartości istniejących w tradycyjnej rodzinie oraz dietności rodzin. Coraz częściej członkowie rodziny skupieni są na realizacji dóbr konsumpcyjnych, utrzymania wysokiego poziomu i jakości życia oraz osiągnięcia sukcesu, zadowolenia, samorealizacji.

Wymienione tu cechy nie wyczerpują w pełni obrazu przemian, które zaszły w ostatnich latach w rodzinie. Stanowią jednak istotny wskaźnik kierunku i charakteru dokonujących się przeobrażeń modelu i funkcji rodziny.

⁹ *Rodzina – jej współczesne znaczenie i rozumienie*, CBOS, Warszawa 2013, s. 3.

¹⁰ Z. Dąbrowska, *Nietypowe małżeństwa w Polsce*, „Małżeństwo i Rodzina” 2015, nr 3(15); A. Kwak, *Rodzina w dobie...*, dz. cyt.; M. Dubis, *Rodzina w świadomości współczesnej młodzieży*, [w:] K. Serwatko, A. Śniegułska (red.), *Oblicza współczesnej rodziny*, Wydawnictwo PWSZ, Sanok 2015.

¹¹ *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, GUS, Warszawa 2016, s. 4.

¹² M. Jacyno, *Kultura indywidualizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 23.

Przemiany funkcji rodziny

Prawidłowo funkcjonująca rodzina realizuje liczne funkcje, dzięki którym jest zdolna do utrzymania właściwej struktury i żywotności. Naruszenie tego mechanizmu podważa system wzajemnych stosunków i wpływów, które zmieniają rodzinę. Funkcje rodziny są to:

„[...] wyspecjalizowane oraz permanentne działania i współdziałania członków rodziny, wynikające z bardziej lub mniej uświadamianych sobie przez nich zadań, podejmowanych w ramach wyznaczonych przez obowiązujące normy i wzory, a prowadzące do określonych efektów głównych i pobocznych”¹³.

Funkcje rodziny to też cele, do których zmierza życie i działalność rodzinna oraz zadania, jakie pełni rodzina na rzecz swoich członków. A także zespół przypisanych jej zadań i efekty, które są ich wynikiem. Realizując cel funkcje zaspokajają istotne potrzeby człowieka¹⁴. Zatem, przez funkcje rodziny należy rozumieć ogół działań, które przyczynią się do realizacji określonych zadań, ale również skutki tych działań.

We współczesnej literaturze istnieją różne teorie i klasyfikacje funkcji rodziny. Do bardziej znanych należą typologie Tyszki¹⁵, Franciszka Adamskiego¹⁶, Ziemskiej¹⁷, Józefa Rembowskiego¹⁸ czy Stanisława Kawuli¹⁹. Wśród tych typologii powtarzają się najczęściej podstawowe funkcje rodziny, takie jak: prokreacyjna i seksualna, opiekuńcza, wychowawcza, socjalizacyjna, psychohygieniczna (emocjonalno-ekspresyjna). W innych klasyfikacjach na określenie funkcji rodziny przyjęto odmienne nazwy, jednak wszystkie z wymienianych w różnych klasyfikacjach funkcje rodziny odzwierciedlają sens przypisywanych rodzinie zadań. Różnorodność poglądów na temat funkcji rodziny oraz trudności w stworzeniu jednej niezmiennej klasyfikacji wynikają z faktu, że funkcjonuje ona na różnorodnych płaszczyznach, a także z powodu zmian funkcji na przestrzeni dziejów. Dlatego też zasadne jest stwierdzenie, że funkcje rodziny nie są czymś stałym.

Kawula stoi na stanowisku, że nie należy mnożyć funkcji rodziny, gdyż prowadzi to do deformacji obrazu funkcji podstawowych i pochodnych. Autor

¹³ Z. Tyszka, *System metodologiczny wieloaspektowej integracji analizy życia rodzinnego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001, s. 45.

¹⁴ F. Adamski, *Funkcje rodziny*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI w.*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2006, s. 309.

¹⁵ Z. Tyszka, *System metodologiczny...*, dz. cyt.

¹⁶ F. Adamski, *Funkcje...*, dz. cyt.

¹⁷ M. Ziemska *Rodzina i osobowość*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979.

¹⁸ J. Rembowski, *Więzi uczuciowe w rodzinie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972.

¹⁹ S. Kawula, *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.

wyróżnia cztery podstawowe funkcje, które stanowiąc będą podłoże do dalszych rozważań. Są to:

- funkcja biologiczno-opiekuńcza, która związana jest z seksualnością i przyczynia się do zapewnienia ciągłości biologicznej. Poprzez realizację tej funkcji rodzina zapewnia opiekę i właściwe warunki rozwoju dziecku. Funkcja ta w zakresie opieki obejmuje nie tylko czynności, działania i ich skutki, ale również postawy tych, którzy realizują działania opiekuńcze, jak i postawy tych, wobec których opieka i pomoc są świadczone,
- funkcja kulturalno-towarzyska, poprzez którą rodzina przygotowuje dzieci do odbioru dóbr kulturalnych, rozbudza potrzeby dziecka w tym zakresie i przyczynia się do kształtowania pożądanych wzorców. Jest od najmłodszych lat związana z organizacją zabawy i wypoczynku dziecka,
- funkcja ekonomiczna związana z dostarczeniem rodzinie dóbr materialnych, zapewnienie rodzinie niezbędnego minimum ekonomicznego funkcjonowania. Rodzina, stanowiąc kumulatywną jednostkę ekonomiczną, prowadząc wspólne gospodarstwo domowe, zapewnia wszystkim jej członkom konieczne środki do życia. Ponadto, stanowi jedną z istotnych przesłanek realizacji pozostałych funkcji rodziny,
- funkcja wychowawcza, która obejmuje postawy i zachowania rodziców w stosunku do siebie, jak i swych dzieci, atmosferę emocjonalną i kulturę życia rodzinnego. W ramach funkcji wychowawczej rodzina przekazuje dzieciom język, podstawowe zasady i wzory zachowania, zwyczaje, obyczaje, wprowadza w świat wartości, Funkcja związana jest z procesem socjalizacji, ponieważ wprowadza w życie rodzinne i przygotowuje do ról małżeńskich i rodzicielskich²⁰.

Istnieje jeszcze wiele innych podziałów funkcji rodziny. Jednakże podziały te nie wykluczają się nawzajem, ale raczej się przenikają i nakładają. Ponadto, funkcje rodziny są od siebie zależne, bowiem zaspokojenie jednej wpływa na jakość i efektywność kolejnych funkcji. Dla ogólnego funkcjonowania rodziny ważne są funkcje dotyczące rzeczowego aspektu funkcjonowania rodziny. Coraz częściej, ze względu na wzrost rangi uczuć wyższych w rodzinie, na znaczeniu zyskują funkcje wpływające na jej życie emocjonalne, które jest podstawą działalności wychowawczej. Należy podkreślić, że każda rodzina pełni na różnym poziomie i w różnych zakresach swoje funkcje. Źródłem takiego stanu rzeczy są między innymi przemiany, jakie zachodzą w Polsce od początku lat dziewięćdziesiątych. Dotyczą one zagrożeń struktury rodziny i jej funkcjonowania, a przede wszystkim trudności w realizacji funkcji rodziny. Albowiem dysfunkcjonalność wielu rodzin związana jest dzisiaj z biedą, dezorganizacją jej struktury wewnętrznej, dezorganizacją więzi emocjonalnych, występowaniem w rodzinach stanów załamania, apatii, samobójstw, uzależnień, ale również chorych ambicji członków rodziny.

²⁰ Tamże, s. 59.

Literatura przedmiotu podkreśla wagę wielu czynników, które mają wpływ na sposób wypełniania funkcji w rodzinie oraz kierunek ich przemian. Oprócz wymienionych w poprzednim podrozdziale czynników zewnętrznych należy wskazać na czynniki wewnętrzne, dotyczące intymnej i emocjonalnej natury rodziny oraz jakości jej egzystencji. Zauważalny jest progres funkcji prokreacyjnej rodziny. Jest to efekt szeroko propagowanej i upowszechnianej antykoncepcji oraz dużej emancypacji kobiet realizujących się w karierze zawodowej. Toteż zakładanie rodziny i urodzenie dziecka jest odroczone w czasie. Współczynnik dzietności w Polsce jest jednym z najniższych w Unii Europejskiej. Współczynnik dzietności w 2017 roku wyniósł 1,45 – czyli na 100 kobiet w wieku rozrodczym (15–49 lat) przypadało 145 urodzonych dzieci. Jest to nadal współczynnik ujemny i wynosi -0,02%. Skutkiem zmian w trendzie urodzeń jest przesunięcie najwyższej płodności kobiet z grupy wieku 20–24 lata (obserwowanej do połowy lat 80. ubiegłego wieku) do grupy 30–34 lata (obecnie). W konsekwencji – w okresie minionych 10–15 lat – nastąpiło podwyższenie – o 4 lata – mediany wieku kobiet rodzących dziecko do 30 lat w 2017 roku; o 4 lata wzrósł także średni wiek urodzenia pierwszego, który obecnie wynosi prawie 28 lat²¹. Dane te świadczą o zmianie postaw i zachowań prokreacyjnych w rodzinie.

Dzietność kobiet w Polsce nadal jest istotnie determinowana liczbą zawieranych związków małżeńskich. Współczynnik zawierania małżeństw w Polsce nie przekracza w ostatnich latach 5%. Maleje natężenie zawierania małżeństw w młodszych grupach wieku, co należy wiązać z opóźnianiem decyzji o zawarciu małżeństwa, pozostawianiem w związkach nieformalnych lub rezygnacją z życia w związku. W 2017 roku zanotowano 30% rozwodów (jako przyczynę rozwijania małżeństw)²². Społecznym skutkiem rozwodów są losy dzieci małoletnich. Rodzi to istotne konsekwencje dla funkcjonowania takich rodzin i powoduje wzrost liczby rodzin samotnych matek z małoletnimi dziećmi.

Coraz więcej rodzin ma trudności w realizacji funkcji opiekuńczej i wychowawczej. Następuje rozluźnienie więzi między mido grupy. Między rodzicami dziećmi oraz kolejnymi generacjami. Skutkiem takiego stanu rzeczy jest scedowanie na placówki społeczne opieki nad dziećmi (umieszczanie dzieci w placówkach zastępczych: rodzinnych i instytucjonalnych). Na koniec 2017 roku, w ramach rodzinnej pieczy zastępczej, funkcjonowało 37 201 rodzin zastępczych oraz 571 rodzinnych domów dziecka, które zapewniały opiekę 55 761 dzieciom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodziny naturalnej²³.

Dzieci i młodzież z rodzin mających problem z realizacją funkcji opiekuńczej i wychowawczej korzysta również z pomocy z zewnątrz. We wzmacnianiu opiekuńczych funkcji rodziny, ważną rolę odgrywają placówki wsparcia dziennego. Z usług tych placówek skorzystało w ciągu 2016 roku 111,4 tys. dzieci

²¹ *Sytuacja demograficzna Polski do 2017 roku*, GUS, Warszawa 2018, s. 11–13.

²² Tamże, s. 17.

²³ *Rodzinna piecza zastępcza w 2017 r.*, GUS, Warszawa 2018, s. 1.

i młodzieży, w tym 21,0 tys. (18,8% ogółu korzystających) – z placówek specjalistycznych²⁴. Wsparcia w realizacji funkcji opiekuńczej i wychowawczej udzielano również rodzinom. W 2015 roku 3,9 tys. asystentów rodziny służyło pomocą 43,4 tys. rodzinom, zapobiegając zaistnieniu przesłanek do odebrania dzieci rodzicom i umieszczenia ich w opiece zastępczej lub umożliwiając odzyskanie władzy rodzicielskiej i powrót dzieci do rodziców²⁵.

Coraz częściej wypełnianiu funkcji rodziny zagrażają jej wewnętrzne konflikty, nieradzenie sobie z problemami dnia codziennego oraz różnego rodzaju patologie, np. alkoholizm jednego lub obojga rodziców. Jak wynika z badań Instytutu Psychiatrii i Neurologii, w Polsce 11,9% dorosłej populacji w wieku 18–64 lat nadużywa alkoholu, w tym uzależnionych jest 2,4% populacji. Zaburzenia związane z konsumpcją alkoholu przejawia 20,5% mężczyzn i 3,4% kobiet. Największe natężenie tych problemów skupia się w populacji mężczyzn w wieku 40–49 (27,2%), a wśród kobiet w wieku 30–39 (5,7%)²⁶.

Kolejnym czynnikiem wpływającym na realizację funkcji rodziny jest pogorszenie warunków ekonomicznych. Zdobywanie środków utrzymania staje się coraz bardziej czasochłonne i rodzice niejednokrotnie zaniedbują inne obowiązki (np. wychowawcze). Wiele rodzin dotkniętych jest bezrobociem. Utrata pracy zawodowej wpływa najczęściej na powstanie w rodzinie atmosfery napięcia i zagrożenia prowadzącej do lęku, niepewności czy beznadziejności. Zagrożenie materialne własne i rodziny łączy się z destabilizacją życia rodzinnego. Ponadto, bezrobocie stanowi jedną z przyczyn ubóstwa.

Poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę wyniósł w 2016 roku 1 475 zł i był realnie wyższy o 7,0% od dochodu z roku 2015. Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych na osobę w 2016 roku osiągnęły wartość 1 132 zł i były realnie wyższe o 4,3% od wydatków z roku 2015, stanowiły 76,7% dochodów a w 2015 roku – 78,7%²⁷. Mimo iż z danych statystycznych GUS wynika, że nastąpiła poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce, to należy podkreślić, że wzrosły wydatki na żywność i opłaty mieszkaniowe. W Polsce, nadal poniżej granicy ubóstwa skrajnego żyło w 2016 roku ok. 5% osób, natomiast poniżej relatywnej granicy ubóstwa ok. 14%. Zasięg ubóstwa lub wykluczenia społecznego był zróżnicowany ze względu na typ gospodarstw domowych. Najwyższe odsetki osób doświadczających ubóstwa lub wykluczenia społecznego odnotowywano wśród osób żyjących w rodzinach niepełnych, składających się z samotnej osoby dorosłej z dziećmi na utrzymaniu ok. 47%, w rodzinach wielodzietnych, złożonych z dwóch osób dorosłych z przynajmniej trojgiem dzieci na utrzymaniu ok. 35%,

²⁴ *Instytucjonalna piecza zastępcza w 2017 r.*, GUS, Warszawa 2018, s. 1–2.

²⁵ *Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017, s. 56–57.

²⁶ W.S. Zgliczyński, *Alkohol w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe dla Biura Analiz Sejmowych „Infos”, Warszawa 2016, nr 11, s. 2.

²⁷ *Budżety gospodarstw domowych w 2016*, GUS, Warszawa 2017, s. 42.

a wśród rodzin składających się z dwóch osób dorosłych z jednym dzieckiem na utrzymaniu omawiany miernik osiągnął wartość ok. 16%, natomiast wśród gospodarstw domowych złożonych z dwóch osób z dwójką dzieci ponad 18%²⁸.

Na ubóstwo ekonomiczne, a tym samym problemy w realizacji funkcji ekonomicznej, ma wpływ bezrobocie. Stopa bezrobocia w końcu września 2017 roku wyniosła 6,8% cywilnej ludności aktywnej zawodowo²⁹. Dlatego też coraz bardziej powszechnym dylematem rodzinnym są zagraniczne wyjazdy zarobkowe jednego lub obydwójga rodziców. Brak pracy niejednokrotnie sprzyja podjęciu decyzji o wyjeździe za granicę w celu poszukiwania pracy. Na koniec 2016 roku poza granicami Polski przebywało czasowo około 2 515 000 mieszkańców naszego kraju. To oznacza wzrost emigracji o 118 000 (4,7 proc.) w porównaniu z końcówką 2015 roku³⁰. Migracja zarobkowa wywiera znaczący wpływ na funkcjonowanie rodziny, na życie członków rodziny, jej strukturę i trwałość. Dłuższa nieobecność rodzica zakłóca przede wszystkim funkcję opiekuńczą i wychowawczą rodziny. Jej skutki dotyczą wszystkich członków rodziny, jednak najdotkliwiej dzieci. Wyjazd wpływa negatywnie na funkcjonowanie dzieci i ich poczucie bezpieczeństwa, często zmienia relacje między współmałżonkami, osłabia więzi z innymi członkami rodziny. Zarobione środki finansowe powodują co prawda poprawę warunków życiowych rodzin, jednak wywołują zakłócenia w obszarze relacji rodzinnych i interpersonalnych. Dostrzegając problemy dzieci, które pozostają w kraju, podczas gdy ich rodzice przebywają czasowo za granicą w celach zarobkowych, pojawił się problem eurosieroctwa jako znaczącego zagrożenia współczesnej rodziny.

Zmiany pokoleniowe w realizacji funkcji rodzinnych – badania własne

Badania prezentowane w niniejszym artykule zostały przeprowadzone wśród studentów kierunku pedagogika i psychologia Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, mających własne rodziny oraz w ich rodzinach pochodzenia. Łącznie w badaniach wzięło udział 64 studentów i tyleż samo ich rodziców. Ze względu na działania badawcze o charakterze diagnostycznym jako wiodącą metodę gromadzenia materiałów i organizującą badania przyjęto sondaż diagnostyczny. W celu poznania założonej problematyki jako podstawowe narzędzie zastosowano autorski kwestionariusz ankiety dla studenta posiadającego własną rodzinę oraz kwestionariusz dla rodziców studenta.

²⁸ *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017, s. 2–3; *Podstawowe dane dotyczące zasięgu ubóstwa w Polsce w 2016 r.*, Warszawa 2017, s. 1–4.

²⁹ *Bezrobocie rejestrowane I–III kwartał 2017*, GUS, Warszawa 2017, s. 14.

³⁰ *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2016*, por. źródło: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-emigracji-z-polski-w-latach-20042016,2,10.html> [dostęp: 01.09.2018].

Przedstawione wyniki badań mają charakter deklaracyjny, bowiem obejmują poziom świadomy, który zbudowany jest w oparciu o uwarunkowania społeczno-kulturowe, co oznacza, że mogą, ale nie muszą pokrywać się z rzeczywistością.

W pierwszej fazie analizy wyników badań było ustalenie wieku badanych. Dane w tym zakresie zawiera tabela 1.

Tabela 1. Wiek badanych
Table 1. Age of the respondents

Grupa badanych	Wiek badanych													
	20–25 lat		25–30 lat		30–35 lat		35–40 lat		40–45 lat		45–50 lat		Powyżej 50 lat	
	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%	L	%
Studenci N-64	11	17,2	19	29,7	16	25,0	12	18,7	4	6,2	2	3,1	–	–
Rodzice N-64	–	–	–	–	–	–	3	4,7	13	20,3	21	32,8	27	42,2

Źródło: Badania własne.
Source: Own research.

Analiza danych zawartych w powyższej tabeli pozwala na stwierdzenie, że w badanej grupie studentów zauważalne jest duże zróżnicowanie wiekowe, mieszczące się w przedziale od 20 do 50 lat. Wynika to z tego, że badania były przeprowadzane również wśród studentów studiów niestacjonarnych, rekrutujące także osoby, które z różnorodnych przyczyn nie podjęły studiów zaraz po otrzymaniu świadectwa dojrzałości. Największa liczba badanych studentów mieściła się w przedziale wiekowym 25–30 lat. Najmniejsza – w przedziale wiekowym 45–50 lat. Biorąc pod uwagę wiek biorących udział w badaniu rodziców studentów to największy odsetek badanych zanotowano w przedziale wiekowym powyżej 50 lat, a najmniejszy w przedziale 35–40 lat.

W zakresie dociekań badawczych było poznanie wagi, jaką przywiązują biorący udział w badaniu do realizacji funkcji rodziny. Na potrzeby badawcze przyjęto podział funkcji rodziny według Kawuli³¹. Przy czym, rozdzielono występującą w typologii autora funkcję biologiczno-opiekuńczą na prokreacyjną i opiekuńczą, co, w zamyśle autorki niniejszego artykułu, lepiej oddało realizację tej funkcji. Wyniki badań dotyczące wagi, jaką przypisują studenci i ich rodzice do realizacji funkcji w ich rodzinach przedstawia tabela 2.

Biorąc pod uwagę ogół badanych (por. Tab. 2) można stwierdzić, że największą rangę przypisują oni funkcji opiekuńczej i wychowawczej (średnia arytmetyczna 2,5 pkt.) oraz funkcji ekonomicznej (średnia arytmetyczna 2,2 pkt.). Wyniki badań różnicuje przynależność do danej grupy.

³¹ S. Kawula, *Rodzina jako grupa...*, dz. cyt., s. 59.

Tabela 2. Waga, jaka przypisują badani do realizacji funkcji rodziny
Table 2. The rank that the respondents assign to the implementation of the family function

Funkcje rodziny	Grupa badanych	Waga przypisywana funkcji rodziny						Średnia arytmetyczna pkt.	Średnia arytmetyczna dla ogółu badanych
		Wysoka (3 pkt.)		Średnia (2 pkt.)		Niska (1 pkt.)			
		L	%	L	%	L	%		
Prokreacyjna	Rodzice	5	7,8	39	60,9	20	31,3	1,8	1,9
	Studenci	21	32,8	28	43,7	15	23,4	2,1	
Opiekuńcza	Rodzice	36	56,3	18	28,1	10	15,6	2,4	2,5
	Studenci	48	75,0	10	15,6	6	9,4	2,7	
Kulturalno-towarzyska	Rodzice	8	12,5	14	21,9	42	65,6	1,5	1,9
	Studenci	34	53,1	20	31,3	10	15,6	2,4	
Ekonomiczna	Rodzice	21	32,8	12	18,8	31	48,4	1,8	2,2
	Studenci	41	64,1	15	23,4	8	12,5	2,5	
Wychowawcza	Rodzice	42	65,6	19	29,7	3	4,7	2,6	2,5
	Studenci	34	53,1	18	28,1	12	18,8	2,3	

Źródło: Badania własne.

Source: Own research.

Dla rodziców badanych studentów najwyższą średnią arytmetyczną uzyskała funkcja wychowawcza (2,6 pkt.) i funkcja opiekuńcza (2,4 pkt.). Obu tym funkcjom rodzice najczęściej przypisywali wysoką rangę, przy czym wysoką rangę więcej (65,6%) przypisało funkcji wychowawczej niż opiekuńczej (64,1%). Najmniejszą średnią arytmetyczną wśród badanych rodziców otrzymała funkcja kulturalno-towarzyska (1,5%) i tę funkcję, nadając jej niską rangę, wskazało 65,6% badanych rodziców. Biorący udział w badaniu studenci wskazywali, że w ich własnych rodzinach najważniejsze są funkcje: opiekuńcza (75%) i ekonomiczna (64,1%). Te funkcje też miały największą średnią arytmetyczną: odpowiednio: 2,7 i 2,5 pkt. Najmniej znaczącą funkcją w ich rodzinach jest funkcja prokreacyjna (średnia arytmetyczna 2,1 pkt.), mimo iż 32,8% badanych studentów przypisuje jej wysoką rangę.

Rodziców studentów zapytano również: Czy jeżeli mogliby cofnąć czas hierarchia realizowanych funkcji uległaby zmianie? Wyniki badań w tym zakresie pozwalają stwierdzić, że najwięcej, bo 23,4% rodziców większą wagę przywiązywałoby do funkcji kulturalno-towarzyskiej i do funkcji opiekuńczej (18,8%).

Konkluzje

Biorąc pod uwagę powyższe wyniki badań i analizę literatury w tym zakresie, nasuwają się następujące wnioski dotyczące zmian w realizacji funkcji rodziny:

1. Daleko idące przeobrażenia nastąpiły w realizacji funkcji prokreacyjnej. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na znaczącą zmianę dotyczącą rangi funkcji prokreacyjnej. Studenci zdecydowanie częściej 32,8% niż ich rodzice (7,8%) nadają tej funkcji wysoką rangę. Na taki stan rzeczy zapewne wpływa rozwój medycyny, rozpowszechnienie środków antykoncepcyjnych, liberalizacja norm moralnych oraz działania organizacji feministycznych na rzecz emancypacji kobiet. W związku z tym zmienił się sposób podejścia do funkcji prokreacyjnej. Współcześnie funkcja ta łączona jest z funkcją seksualną i niekoniecznie utożsamiana z poczęciem dziecka. W znacznie większym stopniu seks traktowany jest jako źródło przyjemności i satysfakcji seksualnej. Ponadto, współcześnie częściej niż dawniej funkcja seksualna jest realizowana w tzw. seksie przedmałżeńskim, a także w związkach bez zobowiązań. Współcześnie funkcja seksualna nie jest już traktowana jako temat tabu, a liberalizacja zachowań w jej zakresie nie budzi takiego oburzenia jak we wcześniejszych epokach. Z funkcją prokreacyjną związane jest posiadanie dzieci. Jednakże, współcześnie przyrost naturalny jest coraz mniejszy a najczęściej spotykaną formą jest rodzina mała, z dwojgiem lub coraz częściej z jednym dzieckiem³².
2. Istotne zmiany zaszły również w zakresie funkcji opiekuńczej. Analiza wyników badań pozwala zauważyć, że badani studenci, częściej niż ich rodzice, nadawali tej funkcji wysoką wagę (odpowiednio 75% i 56,3%). Należy podkreślić, że rodzice/opiekunowie mają obowiązek zapewnienia dzieciom odpowiednich warunków sprzyjających rozwojowi biopsychicznemu. Większość działań opiekuńczych w rodzinie związana jest z zaspokajaniem potrzeb człowieka. Aspekt funkcji opiekuńczej jest charakterystyczny dla opieki rodzinnej i wiąże się z jej atrybutami, do których zaliczane są: miłość bezwarunkowa, przynależność, bliskość, ważność, wyłączność statusu, klimat życia rodzinnego, poczucie bezpieczeństwa oraz oparcia w szerokim horyzoncie czasowym. W tradycyjnej rodzinie funkcja opiekuńcza była realizowana wewnątrz rodziny. Współcześnie nie jest już normą opieka międzypokoleniowa, czyli dziadków nad wnukami i odwrotnie, jak również starszego rodzeństwa nad młodszym. Coraz częściej dziećmi zajmują się niańki, żłobki, przedszkola czy szkoły. Zatem część zadań opiekuńczych przejęły

³² M. Biedroń, *Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych*, [w:] A. Ładyżyński (red.), *Rodzina we współczesności*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009, s. 41; M. Dubis, *Świat wartości i plany życiowe młodzieży*, Innovatio Press, Lublin 2013, s. 88–89; Taż, *Rodzina w świadomości...*, dz. cyt., s. 74.

instytucje. Jednak żadna instytucja nie może w pełni zastąpić dziecku rodziny, nawet gdy staje się to pożądane lub konieczne w sytuacjach losowych. Istotnym utrudnieniem w realizacji zadań opiekuńczych przez rodzinę są także takie zjawiska, jak: bezrobocie, ubóstwo, uzależnienia, brak zaradności życiowej. Częstokroć w celu poprawienia funkcji materialnej rodziny, ale też z chęci realizacji planów zawodowych kobiety zaczęły pracować zawodowo. Stąd matka staje się kobietą pracującą niejednokrotnie na dwa etaty, co wiąże się z częstym przebywaniem poza domem, dziećmi i rodziną. Zatem trudno jej pogodzić obowiązki zawodowe z koniecznością pełnienia ról opiekuńczych i domowych. W takiej sytuacji matka poświęca zdecydowanie mniej czasu i uwagi swoim dzieciom. Należy podkreślić, że sposób realizacji funkcji opiekuńczej przez rodzinę ściśle związany jest z wiekiem dziecka. Bowiem inaczej będzie wyglądać opieka nad małym dzieckiem a inaczej, gdy dziecko uczęszcza do szkoły. Pojawiające się problemy w realizacji tej funkcji są głównie związane z trudnościami w rozwiązywaniu problemów wewnątrzrodzinnych. Niemniej, niezależnie od wieku dziecka, rodzina powinna pełnić funkcję bezpiecznej bazy, do której dziecko wraca, gdy świat zewnętrzny zaczyna przytłaczać je swoim ogromem i różnorodnością.

3. Funkcja kulturalno-towarzyska wiąże się z tworzeniem w domu rodzinnym warunków i atmosfery pozwalającej na odpoczynek a także na nawiązywanie pozadomowych kontaktów przez jej członków. Funkcja ta jest ważna dla badanych studentów, bowiem ponad połowa z nich (53,1%) nadała jej wysoką wagę. W rodzinach pochodzenia studentów funkcja ta dla 65,6% rodziców miała niską rangę. Funkcja kulturalna rodziny, przez którą następuje wrastanie człowieka w kulturę, uczenie się pewnych nawyków kulturalnych, sposobów zachowania na przestrzeni lat wyraźnie zmalała ze względu na znaczną liczbę wyspecjalizowanych w tym zakresie instytucji³³. Jednakże, to właśnie w rodzinie dziecko uczy się właściwego czerpania z dziedzictwa kulturowego. Ponadto, rodzina jest niezbędnym środowiskiem dla prawidłowego ukształtowania stosunku jednostki do otaczającego świata, do innych ludzi. Chodzi tu o wpajanie norm zachowania i zasad postępowania. Istotny wpływ na zmiany w zakresie realizacji funkcji kulturalno-towarzyskiej mają środki masowego przekazu, które kształtują kulturę spędzania czasu wolnego. Nadmierne, często niekontrolowane korzystanie z mediów ogranicza bezpośrednie relacje i kontakty między domownikami, kreując sztuczny świat medialny i wzorce do naśladowania. Ponadto, współczesne rodziny mogą korzystać ze specjalistycznych instytucji zajmujących się organizowaniem wypoczynku, rekreacji i rozrywki. Tym samym dając rodzinom bogatsze w tym zakresie szanse i możliwości.

³³ H. Bednarski, *Przemiany struktury i funkcji rodzin polskich w XX i XXI wieku*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 2008, nr 1–2.

4. Dla prawidłowego funkcjonowania rodziny niezbędne jest zabezpieczenie funkcji ekonomicznej rodziny, która związana jest głównie z zapewnieniem jej odpowiednich warunków materialnego bytu, pozwalający zaspokoić wszystkie naturalne potrzeby jej członków. We współczesnych rodzinach funkcja ta nabiera coraz większego znaczenia. Przeprowadzone badania wskazują, że rodzice badanych studentów zdecydowanie rzadziej niż ich dzieci wskazywali rangę tej funkcji jako najwyższą (32,8%). Z kolei 64,1% badanych studentów nadało tej funkcji najwyższą rangę, wskazując ją jako drugą po funkcji opiekuńczej w ważności wszystkich funkcji rodziny. Jak wskazano w poprzednim podrozdziale wiele rodzin dotkniętych jest bezrobociem. Braki w zabezpieczeniu materialnym rodziny są efektem niskich płac, a także wzrostu konsumpcjonizmu i to nie tylko w rodzinach, ale całym społeczeństwie. Toteż współczesna rodzina jest coraz bardziej pochłonięta realizowaniem funkcji materialnej, kosztem zaniedbywania innych funkcji, np. opiekuńczej czy wychowawczej. W wielu polskich biednych rodzinach nie udaje się zaspokoić na właściwym poziomie podstawowych potrzeb, co w konsekwencji powoduje u dzieci pochodzących z takich rodzin:

„[...] znaczne trudności w realizacji funkcji emocjonalno-ekspresyjnej, polegające na przeżywaniu pewnego dystansu wobec rówieśników oraz negatywnych uczuć w kontaktach z nimi, spowodowanych wstydem i zaniżoną samooceną”³⁴.

Ewidentna różnica w zakresie ubioru, wyposażenia w przybory szkolne i codziennego użytku między dziećmi biednymi a zamożnymi powoduje, iż niejednokrotnie te pierwsze czują się gorsze, co w efekcie sprzyja tworzeniu się dystansu psychologicznego między rówieśnikami. W zakresie funkcji ekonomicznej nastąpiło więc osłabienie pozycji rodziny jako gwaranta bezpieczeństwa ekonomicznego i socjalnego. Nadzieją na poprawę sytuacji materialnej rodzin z dziećmi jest wprowadzenie od 1 kwietnia 2016 r. świadczenia wychowawczego (Program Rodzina 500+). W celu polepszenia sytuacji materialno-ekonomicznej rodziny znacząca liczba kobiet podjęła pracę zawodową, co nie odbywa się bez wpływu na funkcjonowanie rodziny. Badania w tym zakresie potwierdzają taki stan rzeczy. Podporządkowanie życia rodzinnego pracy zawodowej, skutkuje tym, iż blisko 83% rodziców (w tym 83,6% kobiet i 79,1% mężczyzn) ma poważne trudności z wypełnianiem określonych obowiązków w sferze życia rodzinnego i osobistego³⁵.

³⁴ B. Kołdon, *Ubóstwo rodzin czynnikiem powstawania trudności w funkcjonowaniu szkolnym dzieci*, „Forum Pedagogiczne UKSW” 2011, nr 1, s. 105.

³⁵ C. Sadowska-Sanarska, *Godzenie życia zawodowego i rodzinnego w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011, s. 16.

5. Wypełnianie funkcji wychowawczej w rodzinach zależy w znacznej mierze od rodzaju opieki sprawowanej przez osoby wychowujące. Ważność funkcji wychowawczej w rodzinie znalazła odbicie w przeprowadzonych badaniach. Otóż 65% rodziców oraz 53,1% badanych studentów nadaje funkcji wychowawczej wysoką rangę. Należy podkreślić, że realizacja funkcji wychowawczej w rodzinie jest ściśle związana z realizacją pozostałych funkcji. Zakłócenie choćby jednej z wymienionych powyżej funkcji wpływa na niższą wydolność wychowawczą rodziny, a zarazem efekty wychowania w rodzinie. Według Kawuli:

„[...] ze spełnieniem wszystkich funkcji rodziny wiązą się zazwyczaj pewne skutki wychowawcze, a czasem nawet jedna z nich może zdeterminować całość wpływów wychowawczych rodziny, np. funkcja ekonomiczna”³⁶.

Współcześnie realizacja funkcji wychowawczej związana jest ze znaczną liberalizacją relacji w rodzinie, zmieniających się ról rodzicielskich i zmianą pozycji dziecka w rodzinie. Zmieniło się również podejście do wychowania w rodzinie, podkreślające podmiotowość, autonomię, wolność i godność wszystkich osób w rodzinie. Zwiększa się swoboda i niezależność dzieci, na które rodzice starają się oddziaływać wychowawczo w sposób indywidualny. Zauważalne są przemiany w zakresie metod wychowania. Najbardziej spektakularnym przykładem wydają się kary cielesne, które dawniej były stosunkowo powszechnie stosowaną metodą karania, współcześnie natomiast są raczej rzadkością, a ich używanie jest prawnie sankcjonowane. Zauważalna jest marginalizacja funkcji wychowawczej i osłabienie więzi rodzinnych, szczególnie w zakresie przekazywania wartości i przekonań, osłabienia więzi rodzinnych, umiejętności dialogu w rodzinie czy kwestionowania autorytetu. Można zaobserwować również unikanie przez rodziców odpowiedzialności za wychowanie. Niejednokrotnie rodzice, usprawiedliwiając się, podkreślają, że nie są w stanie konkurować ze szkołą czy multimediami (szczególnie Internetem)³⁷. Należy również podkreślić, że realizowanie wszelkich zadań wychowawczych jest we współczesnej rodzinie znacznie trudniejsze niż kilka lat temu. Rodzina zmieniła się, uległa wielu przeobrażeniom. Nie zawsze nadąża za zmianami ekonomicznymi, społecznymi, politycznymi.

Zakończenie

Przemiany we współczesnym świecie są skorelowane z przemianami w funkcjonowaniu rodziny, bowiem każda najmniejsza zmiana w pierwszej kolejności

³⁶ S. Kawula, *Rodzina jako grupa...*, dz. cyt., s. 60–61.

³⁷ M. Śnieżyński, *Quo vadis polska rodzino?*, [w:] K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja jutra. Edukacja ustawiczna. Pozaszkolne formy wychowania i kształcenia*, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2013, s. 227–228.

i najdotkliwiej dotyka rodziny. Prawidłowo ukształtowana i spełniająca swoje funkcje rodzina jest grupą odniesienia dla dziecka. Proces wychowania dokonuje się w różnych sytuacjach rodzinnych. Dotyczy to zarówno zaplanowanych, jak i spontanicznych, przypadkowych sytuacji wychowawczych. Dziecko uczestniczące w naturalnych sytuacjach życia rodzinnego, w bezpośrednich interakcjach między poszczególnymi członkami rodziny, asymiluje elementarną wiedzę o współczesnym świecie, wartościach, normach moralno-społecznych. Można zatem pokusić się o stwierdzenie, iż cokolwiek dzieje się w rodzinie lub wokół niej, wywiera znaczący wpływ na jej członków.

Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje problematyki przemian funkcji w rodzinie, ale może stanowić inspirację do dalszych rozważań.

Bibliografia

- Adamski F., *Funkcje rodziny*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI w.*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2006.
- Bednarski H., *Przemiany struktury i funkcji rodzin polskich w XX i XXI wieku*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” 2008, nr 1–2.
- Bezrobocie rejestrowane I–III kwartał 2017*, GUS, Warszawa 2017.
- Biedroń M., *Realizacja funkcji rodziny w kontekście globalnych przemian socjokulturowych*, [w:] A. Ładyżyński (red.), *Rodzina we współczesności*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2009.
- Budżety gospodarstw domowych w 2016*, Warszawa 2017.
- Burszta W.J., Kuligowski J., *Sequel. Dalsze przygody kultury w globalnym świecie*, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2005.
- Dąbrowska Z., *Nietypowe małżeństwa w Polsce*, „Małżeństwo i Rodzina” 2005, nr 3(15).
- Dubis M., *Dysfunkcje i patologie w rodzinie*, [w:] D. Becker-Pestka, M. Dubis, S. Różyńska, *Rodzina dysfunkcyjna i patologiczna w przestrzeni życiowej młodych dorastających*, Exante, Wrocław 2018.
- Dubis M., *Rodzina w świadomości współczesnej młodzieży*, [w:] K. Serwatko, A. Śniegulska (red.), *Oblicza współczesnej rodziny*, Wydawnictwo PWSZ, Sanok 2015.
- Dubis M., *Świat wartości i plany życiowe młodzieży*, Innovatio Press, Lublin 2013.
- Dubis M., *Wybrane zagrożenia w wychowywaniu dzieci we współczesnym systemie rodzinnym*, [w:] Z. Gaś (red.), *Rodzina a profilaktyka zaburzeń w zachowaniu*, Innovatio Press, Lublin 2016.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2016*, por. źródło; <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/informacja-o-rozmiarach-i-kierunkach-emigracji-z-polski-w-latach-20042016,2,10.html>, [dostęp: 01.09.2018].
- Institutionalna piecza zastępcza w 2017 r.*, GUS, Warszawa 2018.
- Izdebska J., *Wspólnota domu rodzinnego – istota, znaczenie, współczesne zagrożenia*, [w:] J. Rutkowiak, D. Kubianowski, M. Nowak (red.), *Edukacja. Moralność. Strefa publiczna*, Oficyna Wydawnicza VERBA, Lublin 2007.
- Jacher W., *Przemiany więzi społecznej w rodzinie polskiej*, [w:] H. Cudak, (red.), *Rodzina polska u progu XXI wieku*, Wydawnictwo MSH-P, Łowicz 1997.
- Jacyno M., *Kultura indywidualizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

- Kawula S., *Kształt rodziny współczesnej – szkice familiologiczne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005.
- Kawula S., *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, GUS, Warszawa 2016.
- Koldon B., *Ubóstwo rodzin czynnikiem powstawania trudności w funkcjonowaniu szkolnym dzieci*, „Forum Pedagogiczne UKSW” 2011, nr 1.
- Kwak A., *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005.
- Kwak, *Rodzina i jej przemiany*, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1994.
- Podstawowe dane dotyczące zasięgu ubóstwa w Polsce w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017.
- Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017.
- Rembowski J., *Więzi uczuciowe w rodzinie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1972.
- Rodzina – jej współczesne znaczenie i rozumienie*, CBOS, Warszawa 2013.
- Rodzinna piecza zastępcza w 2017 r.*, GUS, Warszawa 2018.
- Sadowska-Sanarska C., *Godzenie życia zawodowego i rodzinnego w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011.
- Sytuacja demograficzna Polski do 2017 roku*, GUS, Warszawa 2018.
- Szmyd K., *Wybrane problemy współczesnej rodziny – badania i zagadnienia do dyskusji*, [w:] K. Duraj-Nowakowa, U. Gruca-Miąsik (red.), *Rodzina, diagnoza, profilaktyka i wsparcie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009.
- Śnieżyński M., *Quo vadis polska rodzino?*, [w:] K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja jutra. Edukacja ustawiczna. Pozaszkolne formy wychowania i kształcenia*, Oficyna Wydawnicza Humanitas, Sosnowiec 2013.
- Tyszka Z., *Rodzina we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003.
- Tyszka Z., *System metodologiczny wieloaspektowej integracji analizy życia rodzinnego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001.
- Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2016 r.*, GUS, Warszawa 2017.
- Zgliczyński W.S., *Alkohol w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe dla Biura Analiz Sejmowych, „Infos”, Warszawa 2016, nr 11.
- Ziemska M., *Rodzina i osobowość*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979.
- Ziemska M., *Rodzina współczesna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.